

7-боб. Ота-онага оқ бўлиш

Image not found or type unknown

16:06 / 29.10.2018 7928

7-боб. Ота-онага оқ бўлиш

هه لعل هلل ىل صءه لل ال ؤس ر ل اق : ل اق ءه ب ب ا ن ع ء ء ر ك ب ب ي ب ا ن ب ن م ح ر ل ل ا د ب ع ن ع
ل ؤ س ر ا ي ل ب : ا ؤ ل اق ء ا ث ل ت « ؤ ن ع ؤ هل ل ا ي ض ر ر ئ ا ب ك ل ل ر ب ك ا ب ؤ م ك ؤ ب ن ا ل ا » م ل س و
ل ؤ و و ال ا - ا ئ ك ؤ م ن ا ك و س ل ج و - ن ي د ل ا ؤ ل ا ق ؤ و ؤ ع و ء هل ل ا ب ك ا ر ش ا ل ا : ل اق ا هل ل ا
ت ك س ؤ ؤ ي ل ؤ ت ل ق ؤ ت ح ا ه ر ر ك ي ل ا ز ا م « ر ؤ ز ل ا

15. Абдуррахмон ибн Абу Бакра отасидан ривоят қилади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам уч марта:

«Сизларга кабираларнинг энг улкани хабарини берайми?» дедилар.

«Ҳа, эй Аллоҳнинг Расули!» дейишди.

«Яхшилик – ўзинг эга бўлган нарсани икковига сарфлашинг, модомики маъсиятга амр қилмасалар иккови сенга нима амр қилса, итоат қилишингдир. Оқ бўлиш – икковини ташлаб қўйишинг ва маҳрум қилишингдир», деди».

Шарҳ: Юқоридаги ривоятларнинг ҳаммасида ота-онага яхшилик ва итоат қилиш энг афзал амаллар экани, онанинг ҳаққи отаникидан кўп экани турли услублар билан такрорланиб, тушунтирилгандан кейин «Ота-онага яхшилик қилиш ўзи нима?» деган саволга жавоб келяпти.

Имом Ҳасан Басрийдан одамлар «Ота-онага яхшилик қилган фарзанд қандай бўлади-ю, оқ бўлган фарзанд қандай бўлади?» деб сўрашибди.

Имом Ҳасан Басрий айтган эканларки:

«Ота-онанинг розилиги учун ўзингнинг мулкинда бўлган ҳар бир нарсани, қўлингдаги молу мулкинг нима бўлса, барчасини икковларига аямасдан сарфлайсан. Шу билан бирга, иккови сенга нима амр қилса, шунга итоат қиласан. Илло, Аллоҳга маъсият бўладиган амрлари бундан мустасно».

Ота-онанинг ҳаққи улуғ, ота-она нима амр қилса, фарзанд бажариши вожиб, лекин ота-онанинг амри Аллоҳ таолога маъсият бўладиган нарсада бўлмаслиги керак. Чунки ҳадиси шарифда келган қоида бўйича «Холиққа маъсият бўладиган нарсада махлуққа итоат йўқ». Тўғри, ота-онанинг ҳаққи кўп, ҳаққи улуғ, нима деса, гапи ўтади. Лекин шу гапи, амри ва боласининг олдида қўяётган талаби Аллоҳ таолога гуноҳ бўладиган иш бўлмаслиги керак.

Бугунги кунда бунга мисол кўп. Ёшлар «Отам «Ароқ олиб келиб бер», дейди, нима қилай?» ёки «Чўчқа гўштидан тайёрланган махсулотларни олиб келиб, болаларимга едириб қўйяпти, нима қилай?» деб сўрашади. Шундай пайтларда бола итоат қилиши лозим эмас. Балки инкор қилиши, бунинг тўғри эмаслигини одоб билан тушунтириши лозим бўлади.

Аммо ота-онага қарамасдан ташлаб қўйиш, уларни муҳтож бўлган нарсаларидан маҳрум қилиб, қаровсиз, боқувсиз ҳолда ташлаб қўйиш уларга оқ бўлишдир. Бу маънолар қуйидаги ҳадиси шарифда яна ҳам аниқроқ ифода этилган.

أَمْ تُتْلِقُونَ لِدَبَلِ أَوْ بَحْلِ الْجَلِ: لَأَقُ رَبِّ الْجَلِ أَمْ نَسَخَ الْجَلِ أَسْ: لَأَقُ يَلِ وَغَمَّ الْجَلِ أَمْ عَمَّ نَعَمْ
عَمَّ وَ يَلِ كَرَطَنٌ نَأْتَرَعَشَ أَمْ كَحَيَّ وَ: لَأَقُ مُمْث. أَمْ عَرَجَه تَو أَمْ مَحَحَ نَأ: لَأَقُ قُوقُوعَلِ
أَمْ وَ بَرَبِّ لِبَابِ فَيَكْفُ؟ أَمْ دَابَعِ كَيْ دِلِ أَوْ

Аммора Маъвалийдан ривоят қилинади:

«Ҳасандан:

«Бирр нима?» деб сўрадим.

«Муҳаббат ва борини сарфлаш», деди.

«Оқ бўлиш нима?» дедим.

«Икковларини маҳрум ва ҳижрон қилишинг», деди.

Сўнгра: «Шўринг қургур, ҳатто ота-онангинг юзига боқишинг ҳам ибодатлигини билмайсанми? Икковига яхшилик қилиш қандай бўлишини ўзинг билиб олавер», деди».

Шарҳ: Ушбу ривоятдан ота-онага яхшилик қилиш ва уларга оқ бўлиш маънавий ҳамда моддий кўринишларга эга эканини билиб оламиз, чунки «Бирр нима?» деган саволга «Муҳаббат ва борини сарфлаш», деб жавоб берилди.

Ота-онага муҳаббат қилиш маънавий амал. Уларга бор молини сарфлаш эса моддий-молиявий амалдир.

Шунингдек, «Оқ бўлиш нима?» деган саволга «Икковларини маҳрум ва ҳижрон қилишинг», деб жавоб берилди. Ота-онани иқтисодий ёрдамдан маҳрум қилиш моддий-молиявий амал бўлса, уларни ҳижронга қўйиш маънавий фаолиятдир.

Имом Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳининг «Шўринг қургур, ҳатто ота-онангинг юзига боқишинг ҳам ибодатлигини билмайсанми? Икковига яхшилик қилиш қандай бўлишини ўзинг билиб олавер» деган гапларидан ҳам чуқур маънолар келиб чиқади.

Демак, ота-онанинг юзига назар солишнинг ўзи ибодат экан. Фарзанд учун ота-онага яхшилик қилиб, уларнинг розилигини топиб, дуосини олиш ибодатларнинг афзали, яхши, хайрли ва баракали амал бўлар экан. Шунинг учун ота-онага яхшилик қилиш, уларнинг хурсандчилиги, розилиги учун ҳаракатда бўлиш ҳар бир фарзанднинг бурчи ҳисобланиб келган, бу маъно доимо қайта-қайта такрорланади.

Юқорида айтилганларни умумлаштириб хулоса қиладиган бўлсак, «бирр»нинг маъноси шуки, ота-онангни яхши кўрасан ва муҳаббат қўясан,

керак бўлганда, уларнинг розилиги ва хурсандчилиги учун ўзингдаги бор нарсани сарфлайсан. Шунда уларга яхшилик қилган бўласан.

Ота-онага оқ бўлиш қандай бўлади? Оқ бўлиш ота-онангдан хабар олмай қўйишинг ва уларни маҳрум қилиб, ўзингдаги нарсани бермай қўйишингдир.

Демак, бола ота-онасидан хабар олмай қўйса, уларга етарли меҳр кўрсатмаса ва улар муҳтож бўлган озиқ-овқат, кийим-кечак ва бошқа нарсаларни бермай қўйса, оқ бўлар экан. Бунинг учун унинг отаси одамларнинг олдида: «Гувоҳ бўлинглар, ўғлимни оқ қилдим, қизимни оқ қилдим» дейиши шарт эмас экан. Боланинг ўзи ота-онасига қарамасдан ташлаб қўйса, хабар олмай, уларнинг аҳволдан умуман беҳабар бўлиб юрса, улар муҳтож бўлган нарсани бермаса, мана шунинг ўзи фарзанднинг оқ бўлишига етарли нарса экан.

Имом Ҳасан Басрий шу гапларни айта туриб, деди: «Онанинг юзига боқиш ҳам ибодатдир. Унга яхшилик қилиш нималигини билиб олаверинглар».

Ҳеч нарса қилмасдан, онанинг юзига қарашнинг ўзи ҳам ибодат. Энди хурсанд қилиш, унга бирор нарсани совға қилиш, хизматларини адо этиш, яна истакларини бажо келтириш ва бу ишларни Аллоҳ таолонинг розилиги учун қилиш олий даражадаги ибодат бўлади.

Ота-онага яхшилик қилиш борасидаги ҳужжат ва далилларни жамлаб, таҳлил қилган уламоларимиз бу амал, жумладан, қуйидагилар билан юзага келишини айтганлар:

1. Уларга барча яхшиликни қилиш.
2. Юмшоқ сўз айтиш.
3. Меҳр кўрсатиш.
4. Муҳаббатли бўлиш.
5. Қўпол сўздан четланиш.
6. Уларни энг ёқимли лафзлар билан чақириш.
7. Динлари ва дунёларида манфаат берадиган гапларни айтиш.
8. Динда билмайдиган нарсаларини ўргатиш.

9. Шариат жоиз деган нарсаларга амал қилиб яшаш.
10. Уларнинг барча вожиб ва мандуб амрларига итоат қилиш.
11. Улар тарк қилишга амр этган нарсалардан ўзига зарар келтирмайдиганларини тарк қилиш.
12. Юрганда улардан олдинга ўтиб кетмаслик ёки баробар бўлиб юрмаслик. Фақат зарурат юзасидан, қоронғида йўл кўрсатиш каби ҳолатлардагина олдинга ўтиш жоиз.
13. Ота-онанинг олдига кирганда фақат уларнинг изни билангина ўтириш.
14. Ота-она билан ўтирганда уларнинг рухсатисиз чиқиб кетмаслик.
15. Ота-онадан содир бўлган нарсани, агар беморлик ёки қариллик туфайли бавл қилиб қўйишга ўхшаш ишлар бўлса ҳам қабиҳ санамаслик.
16. Ота-онанинг муҳаббатини қозонган кишиларнинг ҳурматини қилиш.

Аслини олганда, мана шу ишларнинг зиддини қилган ва шунинг натижасида ота-онасининг ранжишларига сабаб бўлган, уларнинг кўнглига озор берган фарзанд оқ бўлган ҳисобланади. Аммо ота-онага оқ бўлиш борасидаги ҳужжат ва далилларни жамлаб, таҳлил қилган уламоларимиз бу амал жумладан, қуйидагилар билан юзага келишини айтганлар:

1. Ота-она учун қилиш лозим бўлган яхшиликни қилмаслик салбий оқ бўлиш деб аталади. Улардан бирортасини қилмаган одам ота-онасига ана шу соҳада оқ бўлаверади.
2. Ота-она фарзанди ҳақида қасам ичса, бола унга амал қилмаслиги.
3. Ота-она фарзандидан бирор нарсани сўраса, бола имкони бўлиб туриб бермаслиги.
4. Ота-онанинг омонатига хиёнат қилиш.
5. Боланинг ота-онаси унинг ҳақида Аллоҳ таолога шикоят қиладиган иш қилиши.
6. Ота-онага оқ бўлиш амалий ва каломий қисмларга бўлинади. Ота-онага гап-сўз билан озор етказганлар уларга каломий оқ бўладилар. Ота-онага бир қилмиши билан озор берганлар амалий оқ бўлади.

Шарх: Ҳазрати Муовия ибн Абу Суфён розияллоҳу анҳу халифа бўлиб турган вақтларида машҳур саҳобий Муғийра ибн Шуъба розияллоҳу анҳуга хат ёзган эканлар. Хатларининг маъноси: «Сен менга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитганларингни ёзиб юбор»дан иборат экан.

Шунда ровий Муғийра ибн Шуъба розияллоҳу анҳу ўз котиблари Варродни чақириб, «Мен айтиб тураман, сен ёзгин», деган эканлар. Варрод «Мен ўз кўлим билан ёзганман», деб таъкидлаб қўймоқда.

Муғийра ибн Шуъба розияллоҳу анҳу ўз хатларида: «Мен у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўп савол беришдан, молни зое қилишдан, қийлу-қолдан, яъни беҳуда гап-сўздан қайтарганларини эшитганман» деган хабарни берган эканлар.

Мана шу ердаги беҳуда гап-сўз ота-онага оқ бўлишга сабаб бўлгани сабабли бу ҳадис шу бобда келтирилган. Яъни ота-онага гап қайтариш, ота-онанинг ҳузурида бўлмағур гапларни гапириш оқибатида бола назардан қолиши, оқ бўлиши эҳтимоли бор.

«Кўп савол бериш» деганда ҳақни билиш, таълим олиш ёки билмаган нарсасини билиш учун бериладиган савол эмас, балки фитна қўзғаш, ихтилоф чиқариш учун, нотўғри ғаразлар учун қитмирлик қилиб, бўлар-бўлмас бемаъни саволлар беравериш кўзда тутилган.

Шунингдек, аслида воқеликда йўқ нарсаларни хаёлдан тўқиб сўрашдан ҳам қайтарганлар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзи йўқ нарса ҳақида сўралса, кейин воқе бўлиб қолишидан огоҳ қилганлар. Бу маънода Қуръони каримда оят ҳам бор.

Лекин билмаган нарсасини сўраб, ўрганиш зарурат, керак нарса.

Бу ҳадиси шарифда ман қилинаётган нарсалардан яна бири – молни зое қилиш. Кераксиз жойларга, беҳуда ишларга ва ҳаром-ҳаришга мол сарфлаш мумкин эмаслиги турган гап. Лекин ҳалол бўлса ҳам ҳою-ҳавасга, риёкорликка, хўжакўрсинга, одамлар орасида шухрат топишга мол сарфлаш ҳам молни зое қилиш бўлади. Чунки ҳар қандай молни исрофдан сақлаш лозим.

Бир банданинг қўлидаги мол фақат ўзиники эмас, балки унинг оила аъзолари, ўша одам яшаб турган жамиятнинг ҳам ҳаққи бўлади.

Ушбу ҳадиси шарифда ман қилинаётган нарсалардан бири – «қийлу қол», яъни одамлар орасида уларнинг гапларини «деди-деди» шаклида беҳуда гапириб юриш. Аниқроқ айтадиган бўлсак, ўзи аниғини билмайдиган, бефойда, ғийбатдан иборат ва тўғри бўлмаган гапларни нақл қилиб юриш. Аммо гап аниқ, ишончли кишидан содир бўлган ва фойдали бўлса, уни гапириш жоиз.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Олимлардан мактуб орқали маълумот олиш мусулмонларда аввалдан йўлга қўйилгани.
2. Муғийра ибн Шуъба розияллоҳу анҳунинг Ислом оламида обрўлари юксак бўлгани. Давлат раҳбарининг у кишидан савол сўраши шуни кўрсатади.
3. Олим одамлар ўзига котиб олиб юришлари мусулмонларда аввалдан йўлга қўйилгани.
4. Саволни ҳаддан ташқари кўпайтириш яхши эмаслиги.
5. Молни зое қилиш ман қилинган нарса экани.
6. Бўлмағур гап-сўзлар, «деди-деди»лар ман қилинган нарса экани.